

Cilt VIII

İkinciteşrin 1932

Sayı: 6

DARÜLFÜNUN
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

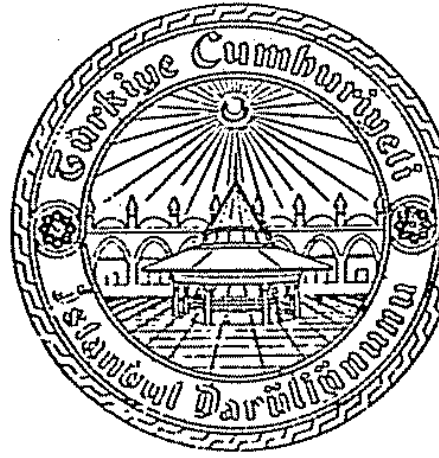
MECMUASI 11 MART 1931

COĞRAFYA, EDEBİYAT İÇTİMAİYAT, FELSEFE, TARİH,

İki ayda bir neşrolunur

BU SAYIDA

Halil Nimetullah, Auguste Comte'un Felsefesi	1
A. Macit, Hint muhacereti	27
Ahmet Refik, Türk idaresinde Bulgaristan.	62
Yusuf Şerif, Natüralist hareket	97

1933

İSTANBUL

DEVLET MATBAASI

İKİNCİ KISIM

NATÜRALİST HAREKETİ

BAHİS IV

Rougon - Macquart'lar. — Umumî Plân. — Bu Romanların Hazırlanışı ve Yazılışı.

I. Rougon - Macquart lar. — *Zola* nın eserine ait canlı bir tasvir yapmak istemiş olan karikatürcüler, karikatürlerinin bir "yığın" intibasını bırakmasına çalışmışlardır. Meselâ, bu karikatürlerin birinde, şöyle bir tasvir görürsünüz: cesim bir kitap yığını ve bu kitap yığını taşıyan cücemsi kuvvetli bir hamal. Hamal, *Zola* dır ve kitap yığını da onun eseri. Ve hiç şüphe yok ki, *Zola* nın eserinin insanda bıraktığı ilk intiba, yığındır, kütledir. Kırk yıl süren edebî hayatında, altmış cilt neşretmiştir: *Rougon - Macquart* serisi, yalnız başına yirmi cilt teşkil eder.

Fakat *Rougon - Macquart* serisinin bütün eserinin yalnız üçte birini teşkil ettiğine bakarak bu serinin ehemmiyetini ona göre ölçmek doğru değildir. Zira, *Dreyfus* meselesine ait siyasî yazılar ve gençliğinde yazmış olduğu çok vasat eserler hesaba katılmazsa, ve, *Rougon - Macquart* romanlarına dair tenkitler ihtiva eden veya bu romanların bir ilâvesi mahiyetinde olan eserler bu silsileye ithal edilirse, eserlerinin ezici ekseriyeti, *Rougon - Macquart* silsilesinde kalır.

Rougon - Macquart ların yazıldığı devirde, *Zola* nın hayatı ve bhusus edebiyattaki mevkii, derin bir surette değişmiş olmakla beraber, ne muvaffakiyet, ne zenginlik, ne de mücadelenin verdiği hararet, onun çalışma tarzını değiştirmemiştir. Bu seriye 1868 de başlamıştı. İşe koyulurken, *Zola*, plânının, birçok senede muntazaman yazacağı eserlere

çerçeve olabileceğini ve bu eserlerle hayatını kazanabileceğini hesaplıyordu. Fakat ilk sekiz senede kayda değer bir muvaffakiyet kazanmadı: ilk altı eser, ikinci tabı geçmedi ve münekkitlerin nazarı dikkatini celbetmedi. Fakat 1877 de, *L'Assommoir* unvanlı roman, ona, birdenbire hem şöhret, hem servet kazandırdı. 1880 da çıkan *Nana* nın etrafında ozaman için müthiş sayılacak bir reklâm yapıldı ve elli beş bin nüsha olarak basıldı. *Zola*, bu suretle, çoktanberi özlediği büyük zenginliğe kavuştu; bundan başka, o tarihte, *Daudet* gibi arkadaşlar, *Maupassant*, *Hennique*, *Céard*, *Huysmans*, *P. Alexis*, *Ed. Rod.* gibi telmizler etrafına toplandı. İşte natüralist grubu, *Zola* nın mektebi bunlardan müteşekkildir. Ondan sonra, *Zola* nın muvaffakiyet ve *prestij* i boyuna arttı.

Zola nın tarzını, şahsen ister beğenelim, ister beğenmiyelim, muhakkak ki, eseri, ehemmiyetle nazarı dikkate alınmağa değer büyük bir eserdir; bunun, fransız romanının tarihinde pek büyük bir yer işgal ettiği daha bugünden göze çarpar. *Zola*, bu eseri meydana getirmek için, pek çok emek ve meharef sarfetti. *Zola*, tıpkı *Bolzac* gibi, yüzlerce insanı, bütün bir cemiyeti canlandırmak istedi. *Rougon - Macquart* serisinin sahneye çıkardığı şahısların adedi 1200 ü buluyor.

II. Umumî Plân. — *Zola*, *La Fortune des Rougon* un mukaddemesinde plânını şöyle anlatır: "Bir ailenin, birkaç kişiden müteşekkil küçük bir grubun —ilk bakışta birbirinden derin bir surette farklı görünen, fakat tahlil neticesinde birbirine sıkı sıkıya bağlı oldukları anlaşılan on, yirmi kişiyi doğurmak suretile inkişaf ederken — bir grubun bir cemiyette nasıl hareket ettiğini izah etmek isterim. Cazibenin olduğu gibi, irsiliğin de kanunları vardır.

"Mizaçlarla muhitlere ait iki meseleyi hallederek bizi, bir isandan diğer bir insana riyazî bir kat'iyetle götüren ipi takip etmeğe çalışacağım. Ve bütün ipleri yakalayınca, bütün bir içtimaî grup elimde bulununca, bu grubun — tarihî bir devrin aktörü olarak — faaliyetini göstereceğim.

"Tetkik etmek istediğim *Rougon - Macquart* isimli grubun, ailenin mümeyyiz vasfı, iştihaletlerin taşkınlığı, zamanımızın huzuzata doğru hücum eden geniş ayaklanmasıdır. Fizioloji noktai nazarından *Rougon - Macquart* lar, bir ilk uzvî arıza neticesinde zuhûr eden sinir ve

kan arızalarının bati bir teakubunu teşkil ediyorlar. Tarih noktai nazarıdan da bunlar, halk tabakasından neşet ediyorlar, muasır cemiyetin her tarafına yayılıyorlar, bütün tabakalara çıkıyorlar... Ve böylece, ferdi dramları vasıtasile, ikinci imparatorluk devrini anlatıyorlar.”

Bundan evelki bahiste, irsiliğe ait bütün bu parlak nazariyelerin nereden geldiğini ve *Zola* nın bunları ne türlü anlamış olduğunu gördük. Şimdi, *Zola* nın bunlardan almış olduğu başlıca ilhamları gözden geçirelim.

Rougon - Macquart ailesi, beş nesil ihtiva ediyor. Birinci nesilde bu aile, şu üç şahıstan müteşekkildir: 1: *Adélaïde Fouque* ki, isterik, ihtilâçlı ve sonunda deliren bir kadındır; 2: Kocası, *Rougon* ki, sağlamdır; 3: Âşığı *Macquart* ki, sarhoş ve muvzenesizin biridir. İkinci neslin üç mümessili vardır: bunlardan ikisi hasta olup biri alkolik, diğeri veremdir. Üçüncü nesilde, on bir fertten müteşekkil üç ailenin karşısında bulunuyoruz: bunların dördü hasta, ikisi çok kusurludur. Dördüncü nesilde ailelerin adedi yedi ve fertlerinki on üç oluyor; bunların dokuzu, muhtelif dimağ ve sinir hastalıklarına müptelâdır. Beşinci nesilde, *Rougon - Macquart* ların şeceresinin ancak dört yaprağı vardır: bunların üçü, küçük yaşta ölen çocukların ismini taşıyor. Demek oluyor ki, bir asırdan daha az bir zaman zarfında, *Rougon - Macquart* ailesi sönmeğe üzere bulunuyor, ve büsbütün sönecekti, eğer doktor Paskalın, kendi yeğeninden bir çocuğu olmasaydı. Doktor Paskal sağlamdır, yeğeni de sağlam; belki onlardan doğan çocuk, ailesinin felâketli akıbetinden kurtulacaktır; fakat genç anne, doktor Paskalın ölmeden evel ona gösterdiği ve sonra tevdi ettiği şecereden gözlerini bir türlü ayıramıyor ve çocuğunu tehdit eden bu müthiş ata silsilesinden dolayı üzüntü içinde kıvranıp duruyor.

Parlak bir aile, değil mi? Bu ailenin sağlam ve namuslu fertleri azdır. *Zola* nın, Dr. *Lucas* nın kitabından en manidar irsî vakıaları seçmiş olması, kendisini *Rougon - Macquart* ailesinin hemen bütün azasını, sinir hastalıklarına mahsus kliniklere lâayık hastalar olarak tasavvur etmeğe sevketti. Mükerrer ve çiftleşmiş bu kadar kusurların mevcut bulunduğu bir ailenin çabuk sönmesi tabîi idi; bu, *Zola* nın umurunda değildi; kendisine, bu ailenin “İkinci İmpaatorluk Devrinde”

enerjik ve çok efratlı olarak yaşaması kâfi geliyordu. Bu devirde, bu ailenin, fenaliğa, hırsızlığa, katle, fuhşa ister istemez sürüklenecek olan bir alay efrat ihtiva etmesine gelince, bu, *Zola* nın işine gelmemek şöyle dursun, bilâkis onun tarihî tasavvuratına yarıyordu.

Zola, «İkinci İmparatorluk Devrinde bir ailenin «tabîî tarihî» kelimelerine şu kelimeyi katmıştı: “..ve içtimaî” [1]. Bu kelimecik, *Zola* nın plânına bir genişlik daha veriyordu. Nasıl ki, *Balzac*, birinci İmparatorluk ve *Restorasyon* devirlerini muhtelif bölmeler (taşra hayatı, Paris hayatı, siyasî hayat, askerî hayat) olarak tasvir etmişti, *Zola* da İkinci İmparatorluk Devrinin cemiyetini aynı tarzda tasvir etmek istemiştir. Bu plânı kuvveden file çıkarmak için, şecerenin yapraklarındaki tıbbî kayıtların yanına meslekleri ve muhitleri ilâve etmek yetiştirdi. Ve pek muhtemel *Zola* bu iki gayeyi ayrı ayrı zamanlarda tasarlamadı; zira, *Balzac* ı okuyup ona meftun olmasile *Dr. Lucas* nın eserine hayran olması ve *Claude Bernard* ile *Taine* i büyük bir alâka ile okuması, tamamiyle aynı tarihte oluyor.

Rougon - Macquart ailesinin kütüğü, tamamiyle köylüdür: *Rougon*, bahçıvan, *Macquart* da kaçakçıdır. İkinci nesilde, bu ailenin *Rougon* kolu — yani meşru kol — *Pierre Rougon* un bir tüccar kızı ile evlenmesi sayesinde, küçük Burjuaziye giriyor; 1851 hükûmet darbesi [2], bu kola, birdenbire zenginleşmek ve büyük Burjuaziye geçmek imkânını veriyor; bu, son derece çabuk bir içtimaî çıkıştır ki, *Zola* nın nazârında, devrin bir hususiyetini teşkil eder. Ailenin piç şubesi olan *Macquart* lar, okadar birdenbire yükselmiyorlar; üçüncü nesilde, onların içinde, küçük tüccarlar, küçük burjualar, işçiler vardır: bunların bazıları namuslu, çoğu ise alkolik, yolunu şaşırmış ve sefildir. Bir izdivaç, *Rougon* larla *Macquart* ları birleştiriyor, ve bu suretle bu çift ailenin fertleri, cemiyetin bütün bölmelerinde yayılıyorlar. *Zola*, kahramanlarının bu büyük şeceresini, ve onların, gerek fizyolojik, gerek içtimaî hususiyetlerini bu suretle tesbit etmekle, müstakbel faaliyeti bakımından, çoğu pek zengin olan bir alay ilham kaynaklarını hazırlamış bu-

[1] *Rougon - Macquart* serisinin umumî unvanı şudur: “İkinci İmparatorluk devrinde bir ailenin tabîî ve içtimaî tarihi”.

[2] Malûm olduğu üzere o tarihlerde Üçüncü Napoleon kendini imparator ilân ettiriyor.

lunuyordu. *Zola* nın tasavvurları, gûya istinat ettikleri ilim bakımından ne derece çürük idise, romancının muhayyilesini uyanık bulundurmak bakımından o derece elverişli idi.

Zola nın tenkidî ve ilmî iddialarına rağmen, İkinci İmparatorluğa dair tasvirleri, bîtarafça olamazdı. Vakıa, kendisi, bu imparatorluk cemiyetini müşahede edecek mevkide bulunuyordu; fakat müşahedesinin dışardan ve sathî olması zarurî idi, zira, o vakitki vaziyetinin ortalığı ve parasızlığı dolayısıyla görüş ufku pek dardı. Oturduğu evin diğer kiracıları, sokağının sakinleri, ve gazetelerdeki meslektaşları istisna edilirse, hakikî dünyayı pek az biliyordu: *Zola*, bu dünyayı, az çok romantik bir tarzda ve kinlerinin veya sempatilerinin gözlüğü arkasından görüyordu. Kablî hükümleri, şiddetlidir; imparatorluktan nefret ediyor, ve bu nefretine, daha ilk kitabının ilk sahifelerinde, huşunetli ifadelerle tercüman oluyor. Onun nazarında, imparatorluk, delilikler ve ayıplarla dolu garip bir devirdir; *Bonaparte* ların düşüşü, bu fezahatlerin "müthiş ve zarurî bir neticesi", ahlâk ve siyasete ait büyük bir ibret dersi oluyor.

La Fortune des Rougon - Macquart, bu devrin taşradaki cephesini, müşahede ettiği bayağılıkları ve cinayetleri, yeni rejimin dayandığı hırsızlık ve para canlılık ruhunu tasvir ediyor. Buradaki tenkitler, şiddet itibarile *V. Hugo* nun *Les Châtiments* unvanlı eserindekilerden aşağı kalmıyor. *La Curée* isimli roman, yeni rejim devrinde, iktidar mevkisinde bulunanların iştiha taşkınlığını, şehremini *Haussmann* ın Parisin eski şeklini alt üst eden tasavvurlarının herkeste uyandırdığı spekülasyon ihtirasını, eğlence ve ahlâksızlığa ait umumî iptilâyı tasvir ediyor. *Son Excellence Eugène Rougon*, bize, siyaset dünyasını ve onun derin ahlâksızlığını gösteriyor. *La Délâcle'de*, rejimin askerî ve manevî yıkılışına şahit oluyoruz. Ve şimdiye kadar saydıklarımız, *Zola* nın uzun bir ittihamname mahiyetinde olan eserinin ancak birkaç cephesini, ancak en şiddetli fasıllarını teşkil eder. Bu eserdeki vakıaların birçoğu doğrudur, ve çok defa *Zola* nın verdiği hükümler, hiç su götürmiyecek kadar yerindedir; fakat böyle oldukları zaman bile, ihtiraslı olmaktan kurtulamıyorlar. Esasen *Zola*, bunun böyle olduğunu hiç saklamıyor.

Yukarıda verdiğimiz izahattan sonra, *Rougon - Macquart* ların

umumî plânının oldukça vazih çizgilerle tebarüz etmiş olacağını ümit ediyoruz. Bu plân, kaynakları büsbütün ayrı olan, fakat *Zola* nın ihtirası ve gürbüz kanaatleri altında birbirleriyle sıkı sıkıya kaynaşmış bulunan unsurlardan müteşekkildir. *Zola*, neslinin, romantizmde büyümüş, pozitivizm ile beslenmiş ve cümhuriyete bel bağlamış olan büyük bir kısmının hoşuna giden bütün kanaatleri, bütün ihtirasları, bütün ilmi, bütün felsefeyi az veya çok şuurlu bir surette kavramış ve eserine koymuştur. Bu, müthiş bir halita teşkil eder; fakat, unsurlarını birbirinden ayırıp herbirinin kıymetini teker teker ölçmeğe kalkışmak şartile, bu halita, esere, son derece enerjik bir sima ve büsbütün orijinal bir karakter verir.

III. Hazırlanış. — Şimdi *Zola*, bu yirmi cildi nasıl hazırladı? Nasıl kaleme aldı ve nasıl ortaya attı? Bu hususta, gerek *Zola*, gerek arkadaşları tarafından verilmiş pek çok malûmat vardır. *Zola*, başlıca meziyetim diye birçok defa zikretmiş olduğu çalışma tarzını anlatmağa çok ehemmiyet verdi; ve hakikaten onun çalışma tarzı, kaleminin bazı karakteristiklerini trif etmeğe çok yardım eder.

Nazariyelerini tatbik edebilmek için vâsi mikyasta vesika toplamağa mecburdu; umumî plânı, kendisini, İkinci İmparatorluk devrinde Fransız cemiyetinin muhtelif cephelerini, iktisadî ve içtimaî büyük meseleleri, birçok mesleklerdeki yaşayış itiyatlarını tetkik etmek ıstırarında bırakıyordu. Yimi kadar anket yapmak lâzımdı ve bu anketlerin, muharririn vâsi plânına ve ilmî heveslerine tekabül edebilmeleri için, uzun ve müdekkikane olmaları icap ederdi. Fransız hayatının bütün kısımlarını öğrenmek lâzımdı: zira, *Zola* nın ele almış olduğu mevzular ve meseleler, temas etmediği mevzu ve meslelerden pek daha çoktur.

Zola, her roman için, şecerinin bir iki şahsını alıyor ve onları kitabın kahramanı yapıyor. Bir romanında koymuş olduğu şahısları bir başka romanında yeniden alması nadirdir; alsa bile, onları birinci plânda bulundurmaz; en çok, onları, daha ilk koyduğu romanda öldürür veya deli eder. Bir *Rougon* veya bir *Macquart* seçti mi, onu — şecereye bakarak — hangi içtimaî muhitte koyacağını bilir; demek oluyor ki, şahısları seçmekle kitabının umumî ruhunu da tesbit etmiş oluyor. Ondan sonra, *Zola*, çok metodik bir surette çalışmağa koyuluyor.

M. Massis in 1906 da neşrettiği *Assommoir* in dosyası (*Comment Emile Zola composait ses romans*), *Zola* nın ne surette çalıştığını çok yakından takip etmek imkânını verir.

Zola, önceleri biraz müphem bir tarzda, birkaç vakıa icat eder; ondan sonra, mutasına elzem olan ikinci derecedeki şahısları toplar. Bu ikinci derecede şahıslar hakkında, *Rougon - Macquart* ailesi efradına ait tetkiklere müşabih tetkikler yapar; onların şekillerini, ailevî, içtimai, tıbbî, ilh. vaziyetlerini gösteren fişler vücade getirir.

Fakat bu, ihzarî mahiyette bir çalışmadır. Bu şahıslar, ancak ait oldukları muhit sayesinde ve ancak bu muhit için mevcutturlar. Bu sebeple, muhite dair vesikalar topluyor ve bunu yaparken oldukça metodik davranıyor. Romanını vazedeceği maddî muhitte (işçi mahallesi, köy, gar, fabrika ilh.) geziyor; not alıyor, icabında krokiler, plânlar çiziyor, kendisine bu muhitlere dair malûmat verecek ihtisas eserlerinden, gazetelerden istifade ediyor. Nihayet, romanındaki vak'aların cereyan ettiği tarihlerde yaşamış olan ve kendisine etraflı malûmat verebilecek olan kimselere müracaatta bulunuyor; salâhiyeti haricinde olan bütün meseleler hakkında arkadaşlarının fikrini alıyor. Meselâ, protokol meselelerinde, *Zola* çok yayadır, ve *Nana* romanında, yüksek tabakaya ait bir düğünü tasvir için müşkül bir vaziyette kalıyor; hemen tabiinin karısına şöyle bir mektup yazıyor: "Yüksek muhitlerde, evlenirken bir balo verilir mi? Veriliyorsa hangi akşam? Mukavelenin imzalandığı günün akşamı mı, yoksa kiliseye gidildiği günün akşamı mı?... Eğer balo büsbütün imkânsız ise, bir suare verdirebilir miyim? Bir şey daha sorayım: Eğer balo, mukavele akşamı ise, gelinin tuvaleti ne olmalıdır? Ve eğer kilise akşamı ise, balodan sonra, gelin ve güveyi, mutata seyahate çıkartmalı mıyım?"

Bütün bu vesika toplama gayreti, pekâlâ; ve görüldüğü üzere *Zola*, en ufak teferruata varıncaya kadar egzakt olmak kaygusundadır. Fakat mesele yakından tetkik edilince, ilk bakışta *Zola* ya karşı edindiğimiz müsait intiba hayli azalır. Bir defa, esaslı ve mevzua uygun bir surette vesikalar toplamak ve bhusus insan *Zola* gibi çabuk olmak mecburiyetinde bulunursa, hervakit kolay değildir. *Zola* nın iktifa ettiği vesikalar, çok defa çok fantazyalıdır. Meselâ, imparatorluk devrinin

zengin burjuazi, aristokrasi ve asray muhitlerini tasvir etmek hevesindedir, halbuki onları hiç bilmiyor, çünkü o tarihlerde çok kopuktu; onun için, bu hususta edinebildiği malûmat çok defa sathî, ve çok defa ehemmiyetsiz şeylere aittir. Başka defalar da, lüzumundan fazla vesika topluyor ve bu vesikaların hiçbirini feda etmek istemediği için, heyeti mecmuayı bir sürü teferruatın ve bir sürü tasvirlerin altında boğuyor. Hulâsa, *Zola*, vesikacılık hususunda bir ifrattan diğerine gidiyor. Vesikalarla umumî plân arasında tam bir ahengin bulunduğu eserler, *Assommoir* ve *Germinal* gibi pek nadir istisnalardır.

Zola nın bu malûmat alma tarzı, romanlarının tasavvuruna çok müessir oldu. Pek muhtemel, *Zola* yı natüralist ve tecrübî programından yan çizmeğe sevkeden amil, bilhassa bu malûmat alma tarzı oldu. Vesikaları, ister nakâfi olsun, ister lüzumsuz yere bol olsun, hemen hiçbir vakit muharririn natüralist ve tecrübî porgramının esaslı noktalarına ait vesikalar değildir. *Zola* nın vesikaları, ona, bu noktalar hakkında bir şey vermiyor; bu hususlara dair tafsilâtı, vesikalarından değil, muhayyilesinden çıkarıyor.

IV. Yazılış. — Vesikalar toplandı; her vesika paketinin, romandaki yeri tesbit edildi; artık *Zola* yazmağa başlıyor. 400 sahifelik bir romanı bitirmek için *Zola* ya umumiyet itibarile üç, dört, nihayet beş ay kâfi geliyor. Ve şunu da unutmamak lâzımgelir ki, çok defa *Zola*, bir roman yazarken aynı zamanda daha birçok işlerle meşguldü; bhusus ilk zamanlarda romanlırı ona pek kâr bırkamdığı için, yaşayabilmek için romancılıkla beraber gazetecilik te yapmak mecburiyetinde idi. Bu bir yığın işi başarabilmek için müthiş bir çalışma kudretine malik olmak ve bu çalışmayı metodik bir surette tanzim etmek lâzımdı.

İlk evel, vesika dosyalarının muhteviyatını, hemen müsavi bir surette muhtelif bahislere tevzi ediyor. Bu ilk taksim bittikten sonra, her bahse ait vesikaları, bu bahsin muhtelif kısımlarına yeniden taksim ediyor; şu veya bu sebepten dolayı bir bahiste bir vesikayı kullanmakta tereddüt etti mi, onu daha sonraki bahislerden birine bırakıyor: bu suretle *Zola* vesikalarının hiçbirini ziyan etmiyor. Son vesika tükenince, kitap ta tamamlanmış oluyor. *Zola*, tıpkı mütebahhirler tarzında çalışıyor: mü-

him iş, vesikaları toplamak oluyor; alt tarafı, onları tanzim etmek ve yerli yerine koymaktan ibaret kalıyor.

Onun için, *Zola*, romanlarını muntazam bir surette yazabiliyor. *P. Alexis* nin rivayetine göre *Zola*, günde üç kitap sahifesi yazıyordu; onun için, kitabını ne vakit bitireceğini hemen katiyetle hesaplıyabiliyordu. Üslûbuna pek itina etmediği için, hemen tashihsiz yazıyordu; yazısını, ancak gazetede tefrika halinde intişar ettikten sonra yeniden okuyordu. *Zola*, arkadaşları tarafından eserlerinin tefrika şeklinde okunmasını pek sevmezdi, çünkü birçok üslûp noksanlarını bulabilirlerdi. Tefrikanın üzerinde, birçok tashihler yapıyordu; fakat bu tashihler hep teferruata aitti; bahislerin, tasvirlerin, hatta sahifelerin şekline hiç ilişmiyordu. *Zola* nın meselâ *Flaubert* i kasup kavuran, *Goncourt* lara pek çok emekler verdiren ve *Maupassant* nın yabancısı olmayan şekil mükemmeliyeti kaygusile hiç alış veriş yoktu.

Rougon - Macquart serisinin bütün romanları, ilkönce tefrika şeklinde muhtelif gazete ve mevkutalarda intişar etti. *Zola*, eserini muayyen bir tarihte vermeği taahhüt ettiği ve tefrikayı tehir etmek imkânı olmadığı için, çok defa eser bitmeden onun neşrine başlanıyordu. Bilhassa *Nana*, *Germinal*, *La Terre* unvanlı romanlar için böyle oldu. O vakit, dehşetli surette çalışmak ve acele etmek mecburiyeti hâsıl oluyordu; tefrika, hergün, en aşağı üç yüz satır yutuyordu, ve eser bitmeden tefrikanın yedek yazısının tükenmemesi lâzımdı. Hergün *Zola*, mutat yazısını yazdıktan sonra, sabahleyin gazetede çıkan tefrikayı okuyor, tashih ediyor, ve müstakbel kitabını basacak olan tabie veriyordu. Bazan, ve meselâ, *Assommoir*, *Nana*, *La Terre* için vaki olduğu gibi, tefrika, şiddetli münakaşalara yol açıyordu. İşte o vakit, *Zola* nın ne müthiş vaziyette kaldığını düşünün: romanı bitirmek, tashih etmek ve üstelik onu müdafaa etmek.

Fakat *Zola* nın maruz kaldığı müşkülât, tenkitlerden ibaret değildi. Tenkitler çok defa fazla şiddetli olmakla beraber nihayetülemir eserlerine reklâm yapıyordu. Fakat *Zola*, birçok protestolar, gayri resmî, resmî birçok tehditler karşısında da kalıyor ve ne yapacağını şaşırmıyordu. *La Curée* unvanlı eser, *La Cloche* da intişar ederken, müdeiumumî *Zola* yı çağırarak aleyhinde birçok ihbar aldığını söyledi ve

kendisini tefrikaya devam etmemeğe davet etti. Bu ihbarlar, artık her yeni romanının intişarında hep tekrar edip durdu. *Assommoir* ı neşreden *Le Bien public* o kadar protesto aldı, o kadar abone kaybetti ki, tefrikayı yarı yerde kesmek mecburiyetinde kaldı; cümhuriyetçi gazetelerin fena bir hareket olarak addettiği bu eseri, ancak *Catulle Mendès* tarafından idare edilen *La République des Lettres* unvanlı edebî mevkuta, sonuna kadar neşretmek cesaretinde bulundu.

Bu işler bittikten sonra da, eseri kitap halinde ortaya atmak, çok satış temin edecek ustalıkla bir reklâm hazırlamak, tenkidin yeni şiddetli hücumlarına karşı gelmek..., ve roman serisinin ondan sonraki cildi için, yukarıda saydığımız bütün mesaiye yeniden girişmek lâzımgeliyordu. *Zola*, hiç fütur getirmeden yazıhanesine oturuyor, yeni dosyalar için zarflar hazırlıyor, ve yeni romanının umumî hatlarını tésbit ediyordu. Bir taraftan bunları yaparken, diğer taraftan da birkaç ay sonra yazacağı müteakip eseri düşünüyordu.

BAHİS V

Rougon - Macquart lar. — *Vesikalı Romanlar.* —
Siyasî ve İctimaî Maksatlar.

I. Vesikalı Roman. — Bir cihetten, *Rougon - Macquart* serisinin bütün romanları, *vesikalı* romandır. Bu tabir, eserin muharrir tarafından bile çok defa unutulmuş ve nihayetülemir ikinci derecede kalan umumî ve ilmî plânını ifade etmemekle beraber onun en esaslı tarzını pek güzel tavsif etmektedir.

Realist roman, daha *Goncourt* larla vesikalı olmuştu; *Zola* nın telmizlerinde de öyle olacaktır; vakıa bunlar, üstatlarının natüralist nazariye üzerine yığıldığı ilmî yükleri atacaklar, ve «tecrid» usulüne yabancı kalacaklardır; fakat onlar da, «tetkik» lerinde, ictimai muhitlere veya nadir psikoloji vak'alarına dair hakikî ve manalı birçok vesikalar toplamak iddiasında bulunacaklardır. O halde, «vesikalı roman» tabiri, 1860 dan

1890'a kadar realist, natürlist romanı en iyi tarif edebilen tabirdir; ve bu tabiri iyice anlamak için, bunun *Rougon - Macquart* serisinin hangi romanlarına en uygun geliyorsa, onları tetkik etmek lâzımdır.

Söylemek zaittir ki, burada tetkik edeceğimiz romanlar, ne, *Nana* ve *La terre* gibi vesikaları gayri kâfi, acele toplanmış veya sathî olan romanlar; ne, *Le Ventre de Paris* veya *La Bête humaine* gibi sadet harici parçaları boşu boşuna bir alay vesikaya dayandığı halde esaslı kısımları lirik veya melodramatik bir romantizm ile dolu bulunan eserler; ne de, *Pot - Bouille* gibi daha başta, karileri, muharrir tarafından toplanmış bütün vesikalar hakkında şüpheler beslemeğe çabuk sevkedecek kadar şiddetli kablî hükümler ihtiva eden eserlerdir. Asıl vesikalı romanlar, *Assommoir*, *Au Bonheur des Dames*, *Germinal*, *Débâcle* dir; esasen, bugün, en çok okunan da onlardır. Hatta, burada sözü uzatmamak mecburiyetinde bulunduğumuzu ve esasen bu eserlerin hepsinin tarzının bir olduğunu göz önünde tutarak yalnız *Assommoir* ı biraz yakından tetkik etmekle iktifa edeceğiz: *Assommoir*, ihtimal bütün *Rougon - Macquart* serisinin en az ifratlar, en az siyasî kablî hükümler ihtiva eden ve vesikaları en iyi ilhamlar vermiş olan romanıdır. Aynı zamanda, pek büyük ve anî rağbetile *Zola* nın fikirlerine *prestij* ve roman formülüne şöhret kazandıran, yine bu eserdir.

Bu romanın hiç tecrübî değil, sadece vesikalı olduğunu anlamak için, mahut şecereye bir göz gezdirivermek kâfidir; görülecektir ki, *Assommoir* da *Rougon - Macquart* şeceresinin bir tek azası mevzubahistir: *Gervaise*; henüz küçücük olan kızı *Nana* ya gelince, bu romanda, ancak hayal meyal görünüyor. *Zola* nın bize verdiği malûmata göre *Gervaise*, alkolik bir babanın yükünü taşıyor; ve hakikaten bu kadın sarhoşluk ve sefalet içinde ölüyor; fakat hakikat halde bu kadının bu akıbetinde irsiliğin hiçbir tesiri yoktur; *Gervaise*, iyi, sevimli, çalışkan bir kadındır; onu, yavaş yavaş sefahete ve redaete sürükleyen yegâne amil, kocasının çalışırken bir damın üstünden düşmesi ve bu kazanın intaç ettiği tesadüfler olmuştur; bilâhare, kızı *Nana* da fuhşa yuvarlanacağı zaman, onu, bu vartaya, meş'um atalar silsilesinden ziyade, sefalet, haricî tesir ve görenekler sevkedecektir.

Esasen *Zola* da, pek şiddetli hücumlara maruz kalan eserini müda-

faa etmek mecburiyetinde kaldığı zaman, ilmî gayelerini hiç kale almadı. 1877 de, *Bien public* in müdürüne yazdığı bir mektupta, fena misallerden, terbiyenin ve muhitin tesirlerinden bahsediyor ve sonunda: "Ben, hükümler çıkarmaktan içtinap eden bir zabıt kâtibiyim" diyordu. Şüphesiz ki, *Zola* bunları söylemekle mübalâğada bulunuyor: vesikalarını seçerken bile onları birtakım fikirlere, birtakım kanaatlere göre seçiyor. Fakat *Zola* nın vesika usulünün bu sefer çizdirdiği umumî ve remzî tipler, hakikate uygundu ve realitenin canlı ve hakikî bir tasvirine engel teşkil etmiyordu.

Zola nın pek çok defa yaptığının hilâfına olarak, *Assommoir* a ait vesikaları acele ve sathî bir tarzda toplamadı. Bu vesikaları eski ve boldu: *Zola*, tasvir etmek istediği muhiti pek yakından tanımıştı. Gençlik ve sefalet seneleri esnasında, işçi evlerinde oturmuştu; bu evlerin herbirinin yüzlerce kiracısı vardır; odalar çok dar olduğu için, orada oturanlar, merdiven başlarına ve sofalara doğru sarkıyor; duvarlar ince olduğu, kapılar çabuk açıldığı ve işçiler hislerini gürültülü bir surette ifade ettikleri için herkes komşularının hayatına ait en ufak hadiseleri biliyor; *Zola*, işçi düğünlerinde, ziyafetlerinde, cenazelerinde bulunmuştu. Başka seferler, vesikalardan almak mecburiyetinde kaldığı intiba, bu defa yavaş yavaş kendisinde yerleşmişti; hatıraları zamanla ayıklanmıştı, ve tablo sadeleşmiş ve olgun bir halde kafasında uyuyordu.

Bu bilgi ile mücehhez olan *Zola*, tasvir etmek istediği yolları ve evleri yeniden gördü; bahsedeceği muhtelif san'atlerin tekniğine dair malûmat edindi; ispirto zehirlenmesinin semptom ve terakkisine ait kıymetli müşahedeler topladı; hakikî *Assommoir* ı ziyaret etti; işçilerin hayatına, diline dair yazılmış eserler okudu; onlara, hakikî dillerine az çok benzeyen bir dil konuşturdu. Bütün bunlar, romanın orijinalitesine, şahısların tipik ve canlı olmasına çok yardım etti.

Zola nın, bu eseri yazmaktan maksadı, elinde bulunan bu sağlam vesikalardan kabil olduğu kadar çoğunu kullanabilmekten ibaretti. Onun için bu romanda, vak'a namına pek bir şey yoktur; çünkü lüzumsuzdu. Vak'a hususunda bu eser o kadar fakirdir ki, onu tiyatroya kalbetmek istendiği zaman, *Zola*, esere birtakım vak'alar katmağı münasip buldu.

Roman expérimental inin bir bahsinde izah ettiği üzere, Zola'nın fikrinde bir romanın plânı ve neticesi, doğrudan doğruya vesikalardan çıkmalıdır. Gerek başlıca, gerek tali sahneleri itibarile, roman, vesikaların mantıkî ve eksiksiz bir makesinden ibaret olmalıdır.

II. Tasvirler. — Zola'nın elinde vesikalar, şahıslara veya tasvirlere inkılâp ediyor; eser, münavebeli bir şahıs ve tasvir serisidir. Zola, eşhasa remzî bir tip mahiyetini veriyor; her şahıs, bir nev'in mümessili oluyor. Zola, hiçbir vakit fertleri tasvir etmeğe çalışmadı.

Şahısların hareket ve fikirleri, ferdiyetlerinin tezahüratı olarak gösterilmiyor. Hervakit, hâkim rolü şu amiller oynuyor: ihtiyaçlar, sevki tabiîler, maddî şartlar, san'at. *Lorilleux* lerin, [¹] hasis, fena, kıskanç, dedikoducu olmaları, bütün gün havasız ve dar bir odada çalışmak mecburiyetinde bulunmalarından ileri geliyor. Bu maddî şartlar, bütün hüsnü niyetlere galebe ediyorlar, aile bağlarını, çocukların sevgi veya hürmetini, karı koca sevgisini yıkıyorlar.

Şahısları bu suretle yuğuran muhiti, bize tanıttak olan bilhassa tasvirlerdir. Zola, *Roman expérimental* da, muhitin tasvirini, insanın tasvir ve tahlilini tayin eden ve tamamlayan birşey olmak üzere tarif ediyor. Diyor ki: "...Tasvir, artık bizim gayemiz değildir; biz sadece tamamlamak ve tayin etmek istiyoruz... Biz artık tasvir etmek için tasvir etmiyoruz... İnsanın, muhitinden tecrit edilemeyeceğine, elbisenin, evin, şehir ve vilâyetin onu tamamladığına kaniiz; böyle olunca, beşer kafasının veya kalbinin hiçbir hâdisesini — bu hâdisenin muhitteki sebep ve tesirlerini araştırmadan — kaydetmiyeceğiz."

III. İlk Siyasî Kanaatler. — Zola'nın, sade şu veya bu vesikalı romanını değil de eserinin heyeti mecmuasını nazarı itibara alırsak çabucak şu neticeye varırız ki, Zola, *Rougon - Macquart* silsilesinin yazılmasına lâzım olan bütün vesikaları, siyasî ve felsefî birtakım kanaatleri ispat etmek maksadile toplamıştır.

Serinin ilk romanlarında (*La Fortune des Rougon*, *La Conquête de Plessans*, *Son Excellence Rougon - Macquart*), Zola'nın kanaatleri

[¹] *Assommoir* romanında bir işçi ailesi.

pek vazıh değildir. Cümhuriyete karşı sevgisini ve imparatorluğa karşı kinini söylemekle iktifa ediyor.

Assommoir ı yazdığı zaman, *Zola*, birinci defa olarak işçi âleminin karşısında bulunuyordu; o tarihte kanaatleri, henüz mütemevviçti. 1877 de, "demokrat ve biraz sosyalist bir muharrir" diye tavsif edilmesini kabul etmiyordu. Eserinin cümhuriyetçi gazetelerde çıkardığı gürültü, kendisini hayrete düşürdü; *Zola*, halka iftira etmekle ittiham olunuyordu. Hakikatte, *Zola*, eserinde hiçbir netice çıkarmıyordu. Çoktanberi *Zola*, *Claude Bernard* a dayanarak şu fikirde bulunuyordu ki, romancının, içtimaî heyetin hastalıklarını tedavi edebilmesi için, tıpkı hekim gibi, ilk evel, ıstırabın ve çirkinliğin karşısında lâkayit kalması lâzımdır.

Zola, vazıh bir surette daima sola doğru istihale etti. Bu istihale, önceleri batı, ve nihayete doğru seri oldu. 1880 e doğru, artık *Assommoir* daki imparatorluk kinile iktifa etmiyor. Eserleri, az bir zamanda, günün meselelerine ait bir mücadele *doktrin* i arz ediyor; romanlarına rağbet kazandıran sebeplerden biri de, budur. Haricî vaka-yiin tesirile bu *doktrin*, yavaş yavaş Sosyalizme dönmüş, ve daha sonra komünizme ve anarşizmin bazı şekillerine karşı şiddetli bir teveccüh göstermiştir.

IV. Muasır Cemiyetin Tenkidi. — *Zola* nın bu yeni vaziyete hangi yoldan gittiği daha ilk romanlarında bile görünüyor. Prensip itibarile gayesi, imparatorluk devrinin cemiyetine hücum etmektir. Fakat hakikat halde, *Zola*, nefret ve kinini, asıl muasırlarına karşı ifade etmiştir. Hayeti mecmuaları itibarile *Rougon - Macquart* lar, İkinci İmparatorluk Devrindeki Fransız cemiyetinin sadık bir tasviri olmaktan ziyade *Zola* nın muasır cemiyete ait telâkkilerinin bir ifadesidir.

Esasen imparatorluğun devrilmesile bu romanların yazılması arasında geçmiş olan birkaç sene zarfında Fransız cemiyeti, derin bir surette değişmezdi. Bundan başka *Zola*, romanlarındaki vak'aları 1865 senelrinde cereyan ettirmekle beraber bu eserlerin vesikaları 1875, 1880, 1885 veya 1890 tarihlerine, yani İmparatorluğun sukutundan sonraki devreye aittir. *Zola*, anketini imparatorluk cemiyetinde değil, mu-

asır cemiyette yapıyor, ve bunu yaparken en yeni ihtirasların tesiri altında bulunuyor.

Zola, iktidar mevkiinde bulunan bütün zümrelere hücum etmekle beraber en çok hırpaladığı, burjuvalardır. *Zola* nın hiç hırpalamadığı şunlardır: 1) İşçiler ve küçük memurlar gibi cemiyet tarafından ihmal, feda edilenler; 2) Hekim, artist, muharrir, gazeteci gibi fikir adamları ki, menşe itibarıyla burjuva olmakla beraber burjuvalar tarafından sevilmez.

V. Sosyalizme Doğru. — *Zola* nın bu tahkirleri ve bu nadir sita-yişleri, hututu sarıh bir siyasi akide teşkil etmez. Esasen onun yaşadığı hayat, zamanının muhtelif sınıflarıyla doğrudan doğruya ve sık sık temas etmek imkânını vermiyordu; *Zola*, eski kinleri ve eski teveccühlerle iktifa ediyor ve vuku bulup duran içtimai ve iktisadi değişikliklerin farkına varmıyordu. Meselâ *Assommoir* da, işçiler dünyasının siyasi ve içtimai emellerine pek ehemmiyet verdiği yok. Fakat birkaç roman, onu, yeni vesikalar aramak mecburiyetinde bıraktı; işte bu vesile ile, o vakite kadar, bütün cumhuriyetçi hüsnü niyetine rağmen tamamiyle lâkayit kalmış olduğu sosyalizmi öğrendi. Sosyalizmle ilk teması, 1885 tarihlerinde *Germinal* romanı vesilesile oldu. Esasen, o tarihlerdedir ki, sosyalist fırkası, siyaseten henüz pek zayıf olmakla beraber, propagandası sayesinde, etkâarı umumiyeye, cumhuriyetin o vakite kadar büsbütün ihmal etmiş olduğu iktisadi ve içtimai ıslahat kaygusunu vermeğe başlıyordu. *Zola*, eskiden *Taine* ve *Claude Bernard* ın doktrinlerine nasıl atıldı ise bu sefer de sosyalizme karşı aynı alâkayı gösterdi. Onu büyük bir sühulet ve büyük bir teveccühle kendine maletti. Şüphesiz önceleri sosyalizme, en çok bir edebiyat mevzuu diye heves etti; fakat yavaş yavaş bu meslek, onda, derin bir itikat halini aldı.

Bu yeni itikat, *Zola* nın burjuaziye karşı beslediği kini tatmin ediyordu. Yakında ihtilâlin kopacağını, can çekişecek olan burjuazinin sokaklardan son ve muzaffer ihtilâlin geçtiğini duyacağını ilân etmek, kanlı boğuşmalardan sonra artık rakip sınıfların kalmayacağı ve fertlerin serbest ve kardeş olacakları mes'ut zamanları haber vermek, *Zola* için büyük bir zevk teşkil ediyordu. Fakat *Zola*, az zaman zarfında daha müsbet iddialarda bulundu ve romanlarında bu yeni emellere tercüman olan şahısları teveccühkârane hutut ile tasvir etti. *Proudhon* un,

Lassale in, *Karl Marx* in nazariyeleri, ona, yer yüzünde mucizeler yaratmağa namzet, kin ve muhabbetten müteşekkil büyük bir din gibi göründü.

Bu fikirler, *Zola* nın hem eski insaniyetperverane temayüllerini tatmin ediyor, hem de bir lirik ilham kaynağı teşkil eyliyordu. Bundan başka, modern devletin ortadan kalkması ve onu müteakip seri bir inkişaf devresinin başlaması, *Zola* nın vesikalı roman nazariyesine uygundu. Ve madem romancı, zamanının fenalıklarına bir çare aramakla mükellefti, bu çare bulununca onu methetmek te vazifesi idi. Uzun zaman, *Zola*, cümhuriyetin roman gibi natürlist olmasını talep etmekle iktifa etmişti; fakat madem artık sosyalist cümhuriyeti fikrine iltihak ediyordu, romanın da sosyalist olmasını tabîî görüyordu. *Dr. Pascal* romanından sonra *Zola*, natüralist roman formülünü bırakıyorsa, yeni bir formül kabul etmek içindir. *Les Trois Villes* ve *Les Quatre Evongiles*, romanları, bir propağanda ve bir iman romanlarıdır. Bu eserelerde vesika kaygusu gitgide azalıyor ve nihayet hemen büsbütün ortadan kalkarak yerini içtimaî emellere bırakıyor. Natüralizmin ölmesinin sebeplerinden biri budur. Natüralist roman nazariyesinin istilzam ettiği bîtarafılık ve ilmî anket, imkânsız bir teşebbüstü. Vesikalı olsun olmasın, romanın ilimle alış verişi olamazdı.

BAHİS VI

Rougon - Macquart lar

Lirik ve Felsefî Romanlar.

I. Lirik Romanlar. — Şimdiye kadar verdiğimiç izahattan vazıh bir surette şu anlaşılıyor ki, romanı ilme hâdim kılmak arzusile işe koyulan *Zola*, hakikat halde, *Rougon - Macquart* silsilesinin yirmi cildinde, kendi fikrinin yirmi beş senelik heyecanlarına ve mütevali kazançlarına tercüman olmaktan başka bir şey yapmadı. Fakat romanlarının arasında, diğerlerinden daha şahsî olan ve cidden lirik ve felsefî bir

mahiyet arzeden birkaç tanesi var ki, bize, onun esas fikirlerine doğrudan doğruya nüfuz etmek ve takip etmiş olduğu yolları daha isabetli bir surette çizmek imkânını veriyor.

Şüphesiz, her eserinde, tamamilе lirik veya felsefî birkaç sahife vardır. Fakat bizzat *Zola*, diğer eserlerle birkaç eseri arasında bir fark koymuştur. Çetin, vesikalı romanlar arasında fasılalar teşkil eden, ve kendi tabiri veçhile "istirahat ve teneffüs" romanları olan bu birkaç eserde, *Zola*, daha serbest davranmış ve hayat ve aşk hakkındaki fikirlerini daha açık ve daha ahenktar bir surette ifade etmiştir. Lirik ve felsefî fantezyasının tercümanı olan bu romanlar, bilhassa şunlardır: *La Faute de l'abbé Mouret*, *Une page d'amour*, *Le Rêve* ve *La joie de vivre*.

La Faute de l'abbé Mouret, her şeyden evel, mensur bir nevi lirik destandır. *Zola*, bu eserde, kiliseyi rehakâr tabiate karşı isyan vaziyetinde göstermek istiyor. Kilise ile tabiatın teşkil ettiği bu büyük tezadın canlı timsalleri, güzel, taze ve sıhhatli *Albine* ile mistisizmin ve riyazetin bitik bir hale getirmiş olduğu genç papas *Serge Mouret* dir. Bu iki gencin, kendilerini ihata eden kudretli tabiatın teşvikile başlayan maceraları, ilk erkekle ilk kadının yer cennetindeki aşklarının bir tekrürüdür. Ve olabilir ki, papas, bir an için ağaçların ve çiçeklerin sözünü dinledikten sonra yeniden eski zihniyetine avdet ederek sevgilisinin aşkına artık mukabele etmesin: fakat bu hareketi, kendisinde her türlü hayat membarnı kurutmaktan ve kendini ölüme götürmekten başka bir işe yarmayacaktır. Bu genci kurtarmış olan tabiat onu yaşatabilirdi; zavallıyı yeniden pençesi altına alan din ise, onu ölüme sürüklüyor.

Une page d'amour, biraz farklı bir ilhamın mahsulüdür; ve ilk bakışta, insan, *Zola* nın, bu eseri neden "teneffüs" romanları arasına koyduğunu pek görmüyor; zira bu roman, vesikalıdır ve aşkın *fizyolojik* tezahüratını tetkik etmeği istihdaf ediyor. Fakat, *Zola*, bu eserde aşktan bahsederken hervakit kullandığı çıplak ifadeyi kullanmaktan ve aşkı sırf şehvete irca etmekten çekiniyor. *Zola*, oldukça iffet dairesinde cereyan eden ve hiçbir marazı hal arzetmeyen bu aşk hikâyesi vesilesile Parisi, canlı bir varlık gibi tasvir etmek istedi; büyük şehir, hissiyatın

çarpışmasına şahit oluyor ve şahısların ruhî haletlerine göre başka bir manzara ve başka bir renk alıyor. Gerek heyeti mecmuası, gerek teferuatı noktai nazarından bu eser, bir romantik şairin telâkkilerine tamamilen uygun bir eserdir.

Le Rêve, bir fantezyadan ibarettir. *Zola*, burada, dinden ve genç kızdan saygı ve rikkatle bahsetmeğe muktedir olduğunu göstermek istedi. Fakat bir peri hikâyesini andıran bu eser, muharririnin dileğine pek uygun çıkmadı: bazı yerler, letafetsiz bir kalemin, ve bazıları da çocukça bir ilhamın mahsulüdür.

II. Bedbinlik. — Yukarıda saydığımız romanlarda *Zola* nın en çok takip etmiş olduğu gaye, her vakit görüldüğünden farklı görünmektir. Fakat bu eserler, bize, muharririn samimî hissiyatına dair bir şey öğretmiyorlar: muharririn hayata bakışından duyduğu heyecana tercüman olmuyorlar.

Halbuki *Zola* nın muasır cemiyete ait yapmış olduğu ve yorulmak bilmez bir gayretle yapmakta devam ettiği anket, kol kanat kırıcıdır; muharririn artık ne dine, ne hükûmete, ne cemiyetin şimdiki teşkilâtına itimadı kalmadı: her yerde, redâet, kötülük, irsî pürüzler, sefalet görüyor. Öyle olunca, *Zola* nın bedbinliğe kapılması tabîî değil miydi?

Zola, gerek bedbinliğe götüren bu düşüncelerini, gerek kendisini bedbinliğe düşmekten korumuş olan düşüncelerini, büsbütün felsefî bir roman olan *La Joie de Vivre* de topladı. 1884 te intişar eden bu roman, *Rougon - Macquart* silsilesinin on ikinci romanı olduğuna göre, muharririn girişmiş olduğu büyük ve kasvetli anketin hemen hemen tam ortasını teşkil ediyor.

Bu roman, ilkönce *La Douleur* unvanile ve daha evel intişar edecekti. Birtakım sebepler dolayısıyla intişarı gecikti ve ismi *La Joie de Vivre* oldu. İnsan, bu eseri tamamen okuduktan ve muharririn bu eserden çıkarmak istediği neticeyi kavradıktan sonra bile eserin unvanının hakikî manası hakkında tereddüt edebilir. Bu unvan, acaba müstehziyane bir unvan mıdır? Yoksa demek ister mi ki, her şeye rağmen yaşamak bir zevktir? Romanı teşkil eden küçük vak'aların arkasında şu sual mündemiçtir: hayattan nasıl bir netice çıkarmalıdır? *Zola*, zevahire rağmen bu suale çok sarıh bir cevap veriyor. Esasen *Zola* nın bu hu-

susta bir doktrini ve bir imanı vardır ki, onları gerek bundan evvel intişar etmiş olan, gerek daha sonra intişar edecek olan eserlerinin birçok yerinde ifade etmiş ve edecektir.

Söylemek zaittir ki, hayatın manasının ne olduğuna dair olan bu endişeli suale cevap vermek için *Zola* nın dine müracaat etmesi mevzu bahsolamazdır. Esasen *La Joie de Vivre* romanında dini temsil eden, *Abbé Horteur* dür ki, *Flaubert* in *Madame Bavary* de tasvir etmiş olduğu *Abbé Bournisien* den bile daha kaba saba ve ruhların ihtiyaçlarına karşı daha lâkayittir. *Abbé Horteur*, bahçıvanlıkla uğraşmağa, çubunu tütürmeğe ve içki içmeğe bayılır; irşadına tevdi edilen müminlerin selâmetine alâka göstermez ev onların sahiden rehberleri olabileceği vesilelerden yan çizer.

Romanın esaslı mevzuunu, *Pauline Quenu* nün hayatı teşkil ediyor. *Pauline*, namuslu, muvazeneli bir *Macquart* dır; on yaşında yetim kalan bu kız, akrabasından *Chanteau* nun evinde büyüyor. Yüz elli bin franktan ibaret olan servetini, evin çocuğu *Lazare Chanteau* için sarfediyorlar ve onu *Lazare* a nişanlandırırlar. Fakat *Pauline* in paraları hemen hemen suyu çekince, Madam *Chateau*, oğlunu, artık bir kazanç temin etmiyecek olan bu izdivaçtan vazgeçiriyor; *Lazare*, başka bir kızla evleniyor. Çok fedakâr olan *Pauline*, servetinin kalan kısmını *Lazare* ın oğlu için sarfediyor ve bu küçük yeğenini bir ana sevgisile büyütüyor. *Zola*, tezini iki parçaya istinat ettiriyor: bir taraftan, bütün alçaklıkları, bütün bayağılıkları *Chateau* ailesinde topluyor; diğer taraftan da hayatın ve fedakârlığın bütün kuvvetlerini *Pauline Quenu* nun şahsında tecessüm ettiriyor. Tez, biraz anatsız bir surette inşa edilmiş olmakla beraber muharririn ona söyletmek istediği şeyleri pek güzel söylüyor.

Eserin hemen bütün sayfeleri, insanların çoğunun yaşadığı hayatın melâlini ifade ediyor. Romanın bütün şahısları nöbetleşe hastalanıyorlar ve gerek maddî, gerek manevî birçok ıstıraplar çekiyorlar; bu yetişmiyormuş gibi birbirilerine eziyet etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. *Chanteau* (baba), kırk yaşındanberi mafsâl hastalığını çekiyor; ve onun ikide birde bir nakarat gibi tekerrür eden nöbetleri, evi alt üst ediyor ve kendisini müthiş ağrılar altında kıvrandırıyor; bununla

beraber hayata ve onun ufak tefek zevklerine müthiş surette merbut kalıyor. Oğlu *Lazare*, ölüm korkusile muttasıl tirtir titreyen bir muvazenesizdir. Sıhhatli ve muhteris olan madam *Chanteau*, bir kalp hastalığından ölüyor ve can çekişmesi feci oluyor. Bir çocuğun doğuşu, müthiş bir doğumun tasvirine vesile teşkil ediyor. İhtiyar hizmetçi *Véronique*, intihar ediyor. Evin sevinç ve acılarına iştirak eden köpek *Mathieu* felce oğruyor ve evin her tarafına akan kanlarla bulaştırıp duruyor. Hayatın ve sıhhatin mücessem timsali olan *Pauline* in bile bir anjinden ölmesine ramak kalıyor. Hayata ait bu kasvetli görüş vazih bir sembolde telhis ediliyor; bizzat tabiat bu ölüm işine doğrudan doğruya çalışıyor: yukarıdaki zavallıların çile doldurdukları *Bonneville* köyü, deniz kıyısında bir kayadadır; deniz, önüne konulan maniaları yokederek kayayı kemiriyor ve yavaş yavaş köyü yıkıyor.

Bu ıstırap ve tahrip tecellisine karşı, beşeriyetin hattı hareketi nedir? *Bonneville* in köylüleri, tevekkül içinde, kendilerinin ve köylerinin ölümünü bekliyorlar; bunlar, hiçbir şeye akıl erdiremeyen ve sefalet ve redaet içinde çürüyen birtakım idraksizlerdir. Bazı erkekler, veya anne madam *Chanteau* gibi bazı kadınlar, birtakım sun'î gayeler peşinde koşuyorlar ve bu uğurda küçük, büyük birçok bayağılıklar irtikâp ediyorlar; fakat ölüm geliveriyor ve onların gayretlerini boşa çıkarıyor. Bu gibilerden başka bir de yalnız kendileriyle meşgul olan ve sevki tabiîlerini ve bilhassa oburluklarını tatmin etmekten başka bir şey düşünmeyen hodbinler vardır; ıstıraplarını arttırsa bile, bir yemek, onlar için mühim bir iştir; bunlar, sırf kendileri için yaşamasını hedef ediyorlar, ve etraflarındaki ıstıraplara, komşularının ölümüne lâkayit kalıyorlar.

La Joie de vivre in en mühim şahsı, *Lazare Chanteau* dur. *Zola*, *Lazare* in şahsında, modern hassasiyetin sık sık tesadüf edilen bir şeklini, *pozitivist* felsefenin zayıf tabiatlerdeki aksülâmelini göstermek istedi; *Lazare*, ilmin önce meftun kıldığı ve sonra ümitsizliğe sevkettiği şüpheli bir neslin timsalidir; onun fikri, *Schopenhauer* in felsefesiyle beslenmiştir.

Hulâsa, *La Joie de vivre* in tasvir ettiği hayat şudur: kaba saba kimseler, ıstırap çekiyor; hayatın zevklerini tatmak isteyenler, ıstırap

çekiyor; anlamak isteyenler, diğerlerinden de daha çok ıstırap çekiyor: işte eserin insanda bıraktığı hâkim intiba budur. Eserin aleyhine yazılmış olan reddiyelere sebebiyet veren, bu intiba olmuştur.

III. Nikbinlik. — Fakat bu ümitsizce netice, ıstırapa karşı bu mağlûbiyet, *Zola* nın eserden asıl çıkarmak istediği netice değildir; bütün bu ıstıraplara *Zola* nın gösterdiği bir ilâç vardır: sıhhat: vücudün ve fikrin sıhhati.

Zola, hergünün realitesi olan ıstırapa rağmen yaşamak zevkini samimî bir surette duymak ve tavsiye etmek lâzımgeldiği fikrini, sağlam ve gürbüz bir kız olan *Pauline Quenu* da tecessüm ettiriyor. Bu kızı bu kadar şataretli, bu kadar fedakâr, bu kadar mes'ut kılan, ne din, ne de hiçbir büyük his değil, kendisinde bulunan hayat dolgunluğudur. Halbuki bu kadının kendini bedbaht addetmesi için bir alay sebep vardı; sefil bir köyde, ıstırap altında inleyen bir ailenin içinde yaşıyor; yetimdir; parasını çalışıyorlar; nişanlısını elinden alıyorlar; anne olmak, başkasına hayat vermek hususundaki şiddetli arzusuna rağmen hiçbir vakit bir evli kadın olmayacaktır. Fakat her şeye rağmen, sakin, memnun, sıhhatli kalıyor.

Oun bu hali, hayatın hakiki şartlarını bilmemesinden ileri gelmiyor. Daha on dört yaşında bir alay tıp kitabını okuyor; ve kendi yaşındaki genç kızlardan gizli tutulan bütün sırları biliyor; muavenet etmek için evlerine gittiği zavallılar, hastalığın ve redaetin bütün şekillerini gözünün önünde teşhir ediyorlar. Fakat *Pauline*, yaşamak isteyen ve bütün şeraite uymasını bilen sevki tabiînin ta kendisidir; fenalığın hem tabiî bir şart olduğunu, hem de onu azaltmanın kabil olduğunu biliyor; her şeyi tedavi edebilmek için, her şeyi öğrenmek istiyor.

Panline in telkin ettiği felsefe, sıhatten, hayatın zaruretlerine, doğmağr ve ölmeği icap ettiren kuvvetlere karşı hayvanî ve şataretli bir teslimiyetten ibarettir. Hiçbir şeyi, ne çirkin, ne de çaresi olmayacak surette elemlidir. Tabiatın arzuları, ne çok iyi, ne de fenadır; bu arzular, bir takım emirlerdir ki, isyan etmeden onlara inkiyat etmekte derunî bir zevk vardır. Sefillerin sefaletini azaltmak elimizde ise, azaltalım da redaetli olup olmadıklarına bakmayalım; onlar için sarfettiğimiz emek ve para

çok defa onların redâetlerini idame ettirdiğine bakmayalım da bu emek ve paranın onların ıstıraplarını biran için dindirmiş olacağını düşünelim. Dünyada hiçbir ahlâk, hiçbir adalet yoktur ki, bizi, ıstırapın manzarası karşısında, elimizi muztarip olanlara karşı uzatmaktan menedebilsin. Esasen beklemesini bilirsek fenalıktan ve ıstıraptan hayatın ve saadetin çıktığını görürüz. *Lazare* in karısı *Louise* in doğurması çok ıstıraplı oluyor; anne, bir tehlike geçiriyor ve çocuk teneffüsü kesilmiş bir halde doğuyor; çocuk cılızdır; fakat az zaman sonra kuvvetleniyor, yürümesini öğreniyor ve aile bundan mes'ut oluyor.

La Joie de vivre romanının bu felsefesi, bütün *Rougon - Macquart* silsilesinin felsefesi olmuştur. Bu silsilenin son cildini teşkil eden ve neticesi mesabesinde bulunan *Dr. Pascal* romanı da bu felsefeyi telkin etmektedir.

(Mabadi var)

Yusuf Şerif